

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.4.66>

AKTUALNY STAN PRAWNEJ REGULACJI KONTROLI SPOŁECZNEJ NAD DZIAŁALNOŚCIĄ ORGANÓW SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO W UKRAINIE

Oleksandr Pashchynskiy

aspirant Naukowo-Badawczego Instytutu Prawa Publicznego (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-6156-2715

Pashchynskiy@i.ua

Adnotacja. W artykule zbadano stan regulacji prawnych w zakresie zapewnienia kontroli społecznej nad działalnością jednostek samorządu terytorialnego. Zaproponowano klasyfikację aktów prawnych w badanym zakresie. Stwierdzono, że poprawa regulacji prawnych kontroli społecznej nad działalnością jednostek samorządu terytorialnego jest czynnikiem zwiększającym efektywność ich działalności. Stwierdzono, że jest to zapewnione dzięki zmniejszeniu ryzyka korupcyjnego w pracy badanych podmiotów i operacyjnej korekcie celowości stosowanych metod działania, co przyczynia się do rozwoju demokratycznego państwa społecznego i skutecznego systemu samorządu lokalnego. Stwierdzono, że proces kontroli ma wady i luki wynikające z braku jednolitych standardów prawnych i procedur kontroli. Podkreślono, że taki stan przyczynia się do powstawania konfliktów związanych z niejednoznacznym zrozumieniem kompetencji i kręgu podmiotów kontrolnych. Zaproponowano opracowanie i zatwierdzenie ustawy o kontroli społecznej w celu wprowadzenia jednolitych standardów i zasad wdrażania badanego rodzaju kontroli.

Słowa kluczowe: kontrola społeczna, jednostki samorządu terytorialnego, regulacja prawna, podstawa prawna, procedury, podmiot kontroli, przedmiot kontroli.

CURRENT STATE OF LEGAL REGULATION OF PUBLIC CONTROL ON THE ACTIVITIES OF LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES IN UKRAINE

Oleksandr Pashchynskiy

Postgraduate Student of the Scientific Research Institute

Public Law (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-6156-2715

Pashchynskiy@i.ua

Abstract. The article examines the state of legal regulation of ensuring public control over the activities of local governments. The article found that this is ensured by reducing corruption risks in the work of the subjects under study and promptly adjusting the appropriateness of the applied methods of activity, which contributes to the development of a democratic legal social state and an effective system of local self-government. Attention is focused on the fact that the process of control activities has shortcomings and gaps due to the lack of uniform legal standards and control procedures. The conclusion is made about the need to develop and approve a draft law on public control in order to introduce uniform standards and rules for the implementation of the type of control under study.

Key words: public control, local governments, legal regulation, legal framework, procedures, subject of control, object of control.

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Олександр Пащинський

аспірант Науково-дослідного інституту публічного права (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-6156-2715

Pashchynskiy@i.ua

Анотація. У статті досліджено стан правового регулювання забезпечення громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування. Зaproпоновано класифікацію правових актів у досліджуваній сфері. З'ясовано, що удосконалення правового регулювання громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування виступає фактором підвищення ефективності їх діяльності. Встановлено, що це забезпечується завдяки зниженню корупційних ризиків у роботі досліджуваних суб'єктів та оперативному коригуванню доцільності застосованих методів діяльності, що сприяє розбудові демократичної правової соціальної держави та ефективній системі місцевого самоврядування. Зроблено висновок, що процес контрольної діяльності має вадю та прогалини, обумовлені відсутністю єдиних правових стандартів та процедур контролю. Акцентовано увагу на тому, що такий стан сприяє виникненню конфліктів, пов'язаних з неоднозначним розумінням компетенції та кола суб'єктів контролю. Zaproпоновано розробити і затвердити законопроект про громадський контроль з метою запровадження єдиних стандартів і правил здійснення досліджуваного виду контролю.

Ключові слова: громадський контроль, органи місцевого самоврядування, правове регулювання, правова основа, процедури, суб'єкт контролю, об'єкт контролю.

Вступ. Як будь-яка діяльність, що провадиться органами державної влади чи місцевого самоврядування, повинна бути чітко регламентована нормами чинного законодавства України. Не є виключенням в даному випадку громадський контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування. Так, на даний час, як на національному так і на міжнародному рівні існує ціла низка нормативно-правових актів, що регламентують завдання, цілі, функції, види та порядок громадського контролю, визначають перелік та компетенцію суб'єктів, які уповноваженні на здійснення вказаної діяльності.

Разом з тим, дослідження громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, а також процесу його реалізації є неможливим без вивчення системи правових засад здійснення такого контролю. Слід зазначити, що нормативна база громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування не є досить розгалуженою та містить у собі нормативно-правові акти різної юридичної сили.

Основна частина. Стан правового забезпечення громадського контролю у науковій літературі загалом слід назвати достатньо широким. Окремі питання формування та розвитку громадського контролю були розглянуті у роботах фахівців з державного управління, політології, права, зокрема, такими фахівцями можна назвати: Б. Авер'янова, О. Андрійко, В. Андрушка, Д. Бахраха, Ю. Битяка, В. Гарушка, І. Голосніченка, В. Горшенєва, Є. Додіна, Р. Калюжного, Є. Кубка, Н. Малишеву, П. Рабіновича, А. Селіванова, В. Шаповала, Ю. Шемшученка та інших. Проте, незважаючи на доволі велику наукову базу у відповідній сфері, недосконалість механізмів громадського контролю в сучасній Україні та обмеженість комплексних досліджень сутності розвитку громадського контролю та його впливу на процеси демократизації і підвищення ефективності публічного адміністрування актуалізує значення нових досліджень у цій царині.

Метою даної статті є дослідження стану правового регулювання громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування в Україні.

Матеріал і методи досліджень. Емпіричним матеріалом при написанні статті стала практика правового регулювання громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування в Україні, а також нормативно-правові акти, який регулюють правові відносини у вказаній сфері. Під час роботи було використано комплекс методів наукового пізнання, зокрема, формально-догматичний, порівняльно-правовий, метод документального аналізу та метод моделювання. Ці методи були об'єднані системним підходом до предмету дослідження, що дало змогу виокремити найбільш важливі аспекти досліджуваної проблематики.

Результати та їх обговорення. Демократичний розвиток держави передбачає вдосконалення правового регулювання, форм та методів співпраці органів державної влади й місцевого самоврядування з громадськістю, налагодження нових дієвих механізмів зворотного зв'язку, посилення громадського контролю за діяльністю посадових осіб органів влади та підвищення відповідальності останніх. Особливе значення це має на місцевому рівні, тому що саме там влада найбільш наближена до населення, з яким повинна тісно та плідно співпрацювати, створювати гідні умови для життя громадян та надавати якісні послуги.

Безумовно, основним нормативно-правовим актом у системі правового регулювання громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування є Конституція України. Однак правові засади громадського контролю передбачені в Конституції України опосередковано. У досліджуваному нами аспекті основоположною конституційною нормою виступає ст. 38 Основного Закону, якою передбачається право громадян брати участь в управлінні державними справами. Однією із форм реалізації даного конституційного права громадян є їх участь безпосередньо або через об'єднання громадян у здійсненні громадського контролю за діяльністю органів державної влади. Це, безперечно, є позитивним, проте на сьогодні досить відчутною є недостатність нормативної регламентації саме на рівні Конституції України теоретичних основ громадського контролю.

З огляду на вказане, пропонуємо перейти до більш детального вивчення національного законодавства, що регулює загальні засади регулювання громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування. Так, як вже вказувалося вище система національного законодавства у вказаній сфері не досить розгалужена та має у собі, як закони так і підзаконні нормативно-правові акти. В свою чергу вказані акти законодавства мають різний ступінь деталізації положень, що регулюють загальні засади громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування.

Рухаючись у цьому напрямі, передусім наголосимо на тому, що на сьогоднішній день відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який би запроваджував єдині засади й стандарти регулювання не тільки громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, але й взагалі участі громадян в управлінні державними справами. Однак, розпочати аналіз національного законодавства у вказаній сфері пропонуємо з проєкту Закону України «Про громадський контроль» (Про громадський контроль, 2021). Останній визначав поняття громадського контролю як організаційно оформленої діяльності громадян України з контролю за відповідністю діяльності об'єктів громадського контролю нормам Конституції України, законів України, інших нормативно-правових актів та за дотриманням ними державної дисципліни. Об'єктами громадського контролю визначені: органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, їх посадові особи, суб'єкти господарювання незалежно від організаційно-правових форм та форм власності (Про громадський контроль, 2021). Незважаючи на необхідність прийняття вказаного закону, останній характеризувався наявністю прогалин і недоліків. З огляду на це, допоки такий нормативно-правовий акт не буде прийнято і положення у сфері участі громадян в управлінні державними справами не буде систематизовано в його межах, вивчаючи питання громадського контролю, необхідно враховувати низку нормативно-правових актів різної юридичної сили, які регламентують особливості його

здійснення в окремих сферах публічного управління. Їх можна класифікувати за формами громадського контролю, тобто ті, які так чи інакше регулюють здійснення громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування у формах: громадських слухань (обговорень), діяльності громадських інспекторів, громадських формувань, громадських експертиз, участі в управлінні державними справами у різноманітних формах загалом або в окремих сферах публічного управління.

Розглянемо деякі з них. Зокрема, регулювання здійснення громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування у формі громадських експертиз та участі в експертизах, здійснюваних органами публічної влади, регламентується такими нормативно-правовими актами, а саме: Порядком проведення органами виконавчої влади антидискримінаційної експертизи проектів нормативно-правових актів, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 30 січня 2013 р. № 61 (Постанова № 61, 2013), Порядком сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976 (Постанова № 976, 2008), Порядком проведення антикорупційної експертизи, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 18.03.2015 № 383/5 (Наказ № 383/5, 2015).

Діяльність громадських інспекторів, громадських формувань та громадських слухань (обговорень) регламентовано такими нормативно-правовими актами: Порядком проведення громадських слухань з питань ядерної енергії та радіаційної безпеки, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 1998 р. № 1122 (Постанова № 1122, 1998), Порядком проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 р. № 555 (Постанова № 555, 2011), Порядком проведення громадських слухань у процесі оцінки впливу на довкілля, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 989 (Постанова № 989, 2017), Законами України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» (Закон № 1835-III, 2000), «Про охорону навколишнього природного середовища» (Закон № 1264-XII, 1991), Положенням про громадських інспекторів з охорони довкілля, затвердженого наказом Міністерства екології та природних ресурсів № 88 від 27.02.2002 (Наказ № 88, 2002).

Наведений перелік не є вичерпним, проте дає змогу сформулювати уяву про те, яким масивом нормативного матеріалу на сьогоднішній день регулюються відносини, що складаються з приводу здійснення громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування. Відповідно, до моменту прийняття загального систематизованого нормативно-правового акту у цій сфері, при здійсненні громадського контролю необхідно керуватися правилами, які викладені в усіх цих нормативних документах, що, вочевидь, не сприяє виробленню єдиних, уніфікованих засад громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування.

Також є необхідним дослідити рівень міжнародного правового регулювання громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, адже саме засади, які закладено у вказаних актах деталізуються у нормах актів національного законодавства. Так, з числа міжнародно-правових актів, предметом яких є дослідження громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, доцільно виділити Європейську хартію місцевого самоврядування (Європейська хартія місцевого самоврядування, 1985). Остання встановлює, що право громадян на участь в управлінні державними справами є одним з демократичних принципів, які поділяються усіма державами-членами Ради Європи. Останні ж переконані в тому, що це право може здійснюватися саме на місцевому рівні. Наприклад, Рекомендаціями № R(97)7 Комітету міністрів Ради Європи (Рекомендація № R(97)7, 1997), визначено, що усі важливі служби, що надають соціальні та адміністративні послуги, слід піддавати періодичному оцінюванню з погляду задоволення потреб користувачів з наступним публічним обговоренням підсумків цього оцінювання. Крім цього, одним із дієвих механізмів громадського контролю в європейській спільноті є інститут місцевих уповноважених з прав людини. Досвіду застосування громадського контролю присвячена Рекомендація Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи № 61 (1999). За умов зростаючої складності адміністративних систем та завантаженості адміністративних судів Конгрес підтримав створення бюро уповноваженого з прав людини та запровадження посад місцевих і регіональних омбудсменів. Досвід свідчить, що це допомагає уникнути занадто тривалих і дорогих судових процедур, скоротити їх кількість та відстань між громадянами й органами влади, а також сприяє кращому захисту прав людей та врахуванню потреб громадян; прозорості та ефективності державного управління (Рекомендація № 16, 1999: 71–72).

Аналізуючи правову основу регулювання громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, законодавство України, яке визначає правові засади громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, умовно можна поділити на чотири блоки: 1) Конституція України; 2) міжнародно-правові акти, предметом яких є регулювання громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування; 3) спеціальні нормативно-правові акти, що регулюють окремі форми здійснення громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування; 4) підзаконні нормативно-правові акти.

Висновки. Отже, удосконалення правового регулювання громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб виступає фактором підвищення ефективності їх діяльності. Це забезпечується завдяки зниженню корупційних ризиків у роботі досліджуваних суб'єктів та оперативному коригуванню доцільності застосованих методів діяльності, що сприяє розбудові демократичної правової соціальної держави та ефективній системі місцевого самоврядування.

Разом з тим процес контрольної діяльності має вади та прогалини, обумовлені відсутністю єдиних стандартів та процедур контролю, закріплених на законодавчому рівні. Вказане сприяє виникненню конфліктів, пов'язаних з неоднозначним розумінням компетенції та кола суб'єктів контролю, прав та обов'язків об'єктів контролю, коректності методів та способів контрольної діяльності.

З огляду на це, з метою запровадження єдиних стандартів і правил здійснення громадського контролю, необхідно є розробка законопроекту, який буде позбавлено розглянутих недоліків та який відповідатиме вимогам часу: визначатиме поняття громадського контролю; встановлюватиме форми, у яких можна його здійснювати; регламентуватиме процедури й порядок здійснення контролю у таких формах, його наслідки; закріплюватиме права та обов'язки учасників відносин, які виникають у зв'язку зі здійсненням громадського контролю; затверджуватиме принципи, яких мають дотримуватись, та вимоги, які мають виконуватись, учасниками цих відносин; визначатиме відповідальність осіб, що порушують вимоги закону про громадський контроль та ін.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону України «Про громадський контроль». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH2411AA.html
2. Про затвердження Порядку проведення органами виконавчої влади антидискримінаційної експертизи проєктів нормативно-правових актів : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2013 р. № 61. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/61-2013-п#Text>
3. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. N 976. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-п#Text>
4. Про Порядок проведення антикорупційної експертизи : Наказ Міністерства юстиції України від 18.03.2015 № 383/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0303-15#Text>
5. Про затвердження Порядку проведення громадських слухань з питань ядерної енергії та радіаційної безпеки : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 1998 р. № 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1122-98-п#Text>
6. Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проєктів містобудівної документації на місцевому рівні : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 р. № 555. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-2011-п#Text>
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 989 «Про затвердження Порядку проведення громадських слухань у процесі оцінки впливу на довкілля». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/989-2017-п#Text>
8. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22 червня 2000 року № 1835-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 40. ст. 338. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>
9. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
10. Про затвердження Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля : Наказ Міністерства екології та природних ресурсів № 88 від 27.02.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0276-02#Text>
11. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
12. Рекомендація № R(97)7 Комітету міністрів Ради Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_093#Text
13. Про участь уповноважених з прав людини (омбудсменів) на місцевому й регіональному рівнях у захисті прав громадян : Рекомендація Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи № 61 (1999). *Бюлетень бюро інформації Ради Європи в Україні*. 2005. № 11. С. 71–72.

References:

1. Proiekt Zakonu Ukrainy “Pro hromadskyi kontrol” [Draft Law of Ukraine “On Public Control”]. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH2411AA.html [in Ukrainian]
2. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia orhanamy vykonavchoi vlady antydyskryminatsiinoi ekspertyzy proektiv normatyvno-pravovykh aktiv (2013) : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 sichnia 2013. № 61 [On the approval of the Procedure for anti-discrimination examination of draft legal acts by executive authorities: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 30, 2013 No. 61]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/61-2013-п#Text> [in Ukrainian]
3. Pro zatverdzhennia Poriadku spriannia provedenniu hromadskoi ekspertyzy diialnosti orhaniv vykonavchoi vlady (2008) : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 5 lystopada 2008. № 976 [On the approval of the Procedure for facilitating public examination of the activities of executive authorities : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 5, 2008 N 976]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-п#Text> [in Ukrainian]
4. Pro Poriadok provedennia antykoruptsiinoi ekspertyzy (2015) : Nakaz Ministerstva yustytysii Ukrainy vid 18.03.2015 № 383/5 [About the Procedure for conducting an anti-corruption examination : Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated March 18, 2015 No. 383/5]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0303-15#Text> [in Ukrainian]
5. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia hromadskykh slukhan z pytan yadernoi enerhii ta radiatsiinoi bezpeky (1998) : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18 lypnia 1998. № 1122 [On approval of the Procedure for public hearings on nuclear energy and radiation safety : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of July 18, 1998 No. 1122]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1122-98-п#Text> [in Ukrainian]

6. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia hromadskykh slukhan shchodo vrakhuvannia hromadskykh interesiv pid chas rozroblennia proektiv mistobudivnoi dokumentatsii na mistsevomu rivni (2011) : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25 travnia 2011. № 555 [On the approval of the Procedure for holding public hearings regarding the consideration of public interests during the development of urban planning documentation projects at the local level : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 25, 2011 No. 555]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-2011-n#Text> [in Ukrainian]
7. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 hrudnia 2017. № 989 “Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia hromadskykh slukhan u protsesi otsinky vplyvu na dovkillia” (2017). [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 13, 2017 No. 989 “On approval of the Procedure for holding public hearings in the process of environmental impact assessment”]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/989-2017-n#Text> [in Ukrainian]
8. Pro uchast hromadian v okhoroni hromadskoho poriadku i derzhavnoho kordonu (2000) : Zakon Ukrainy № 1835-III [On the participation of citizens in the protection of public order and the state border : Law of Ukraine]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2000. № 40. St. 338. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text> [in Ukrainian]
9. Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha (1991) : Zakon Ukrainy [On environmental protection : Law of Ukraine]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1991. № 41. St. 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> [in Ukrainian]
10. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro hromadskykh inspektoriv z okhorony dovkillia (2002) : Nakaz Ministerstva ekolohii ta pryrodnykh resursiv № 88 vid 27.02.2002 [On the approval of the Regulations on Public Environmental Protection Inspectors : Order of the Ministry of Ecology and Natural Resources No. 88 dated 27.02.2002]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0276-02#Text> [in Ukrainian]
11. Yevropeiska khartiia mistsevoho samovriaduvannia (1985). [European Charter of Local Self-Government]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text [in Ukrainian]
12. Rekomendatsiia № R(97)7 Komitetu ministriv Rady Yevropy (1997). [Recommendation No. R(97)7 of the Committee of Ministers of the Council of Europe]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_093#Text [in Ukrainian]
13. Pro uchast upovnovazhenykh z prav liudyny (ombudsmeniv) na mistsevomu y rehionalnomu rivniakh u zakhysti prav hromadian (1999) : Rekomendatsiia Konhresu mistsevyykh i rehionalnykh vlad Rady Yevropy № 61. [On the participation of human rights commissioners (ombudsmen) at the local and regional levels in the protection of citizens' rights : Recommendation of the Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe No. 61 (1999)]. Biuleten biuro informatsii Rady Yevropy v Ukraini. 2005. № 11. C. 71–72. [in Ukrainian]